

Чалавек вясны

Даяна Лазаравіч пра густы, кнігі і «сінюю зорку»

Думаецца, імя маладой сербскай пісьменніцы і перакладчыцы Даяны Лазаравіч, досыць часта з'яўляючыся ў беларускай перыёдыцы, у тым ліку і на старонках «М», мусіць быць ужо добра знаёмым беларускаму чытачу. Адно з прафесійных дасягненняў Даяны — гэта пераклад на сербскую мову «Вянка» Максіма Багдановіча. Але класікамі беларускай літаратуры яна не абмяжоўваецца: на пачатку года ў часопісе «Сутнасць паэтыкі» («Суштина поэтики») з'явіліся пераклады на сербскую мову вершаў нашых паэтаў. Нядаўна Даяну Лазаравіч прынялі ў склад Саюза пісьменнікаў Беларусі, што і стала нагодай сустрэцца за шклянкай ліманаду і па-прыяцельску пагаварыць.

Маргарыта Латышкевіч

Пра дзіцячыя мары

Калісьці ў дзяцінстве я марыла стаць актрысай, прычым камедыянай. Мне заўсёды радасна, калі людзі смяюцца, калі ўсе шчаслівыя. Маленькай я любіла глядзець вельмі тады папулярны фільм «Паліцэйская акадэмія». Я глядзела, смялася і думала, што паліцыя — яна такая: вясёлая, з жартамі, са штукарствамі. І мне хацелася вось такога жыцця — з жартамі і штукарствамі. З тых жа часоў прыгадваю амерыканскага камедыйнага акцёра Лэслі Нільсана. Заўсёды глядзела фільмы з яго ўдзелам — «Голы пісталет» і іншыя. Увогуле, люблю незласлівыя жарты. Люблю, калі я жартую і ніхто не крыўдзіцца, бо ведае, што жартую. І вяртае мне жарт і ўсмешку.

А потым я захацела стаць медыкам. Па вялікім рахунку, з той жа самай прычыны, з якой хацела зрабіцца актрысай: каб неяк дапамагаць людзям. Каб яны не сумавалі, каб маглі радавацца жыццю.

Трохі пазней мяне зацікавіла філалогія. Літаратура. Па шчырасці, ніколі не думала, што далучыся да Саюза пісьменнікаў Беларусі. Разумеецца, я пакуль яшчэ не ўваходжу ў склад сербскага Саюза пісьменнікаў. Першы раз я прыйшла ў Саюз пісьменнікаў у Бялградзе, калі мне было дваццаць тры. Мне сказалі: яшчэ колькі гадоў

папрацуй, паперакладай, а пасля ўжо можаш прыйсці. І гэта быў, як мне падаецца, нармальны адказ. Зразумелы. Я і цяпер думаю, што яшчэ занадта маладая, нявопытная для якіх-кольвек званняў. Так што гэтае дасягненне — уступленне ў Саюз пісьменнікаў Беларусі — прыйшло нечакана. І я здзівілася. Я падумала: як жа так? Хтосьці, можа, усё жыццё працуе, піша і перакладае, а мне ўсяго дваццаць шэсць гадоў. Але, канешне, мне гэта прыемна.

А ўвогуле, усе гэтыя прафесіі — акцёр, медык, пісьменнік — думаю, звязаныя якраз з жаданнем прынесці шчасце людзям вакол. Парадаваць. Дапамагчы.

Пра «лясных людзей» і маленства

Цяпер я живу ў абшчыне Младэновац, гэта Бялград. Ёсць там гара Космай. Вельмі люблю гуляць у той ваколіцы. Людзей там, канешне, многа, але самае важнае — што ты побач з прыродай, дыхаеш чыстым паветрам. Калі ты з прыродай — ты з сабой. Увогуле, дзе б я ні жыла, я шукаю нейкі драбок жывога, прыроднага. Шукала лес. Бо ў лесе ўсё можна рабіць: і гуляць, і кветкі збіраць, і шукаць грыбы. І ні пра што не думаць. Мая мама называе мяне «лясным чалавекам» якраз з-за маёй

любаві да лесу. Калі маленькімі з сябрамі хадзілі ў лес гуляць, усе вярталіся амаль чысценькія, а Даяна — мокрая і ў брудзе па самую шыю.

Калі ўспамінаю пра колішняе, дзіцячае, заўсёды ўсміхаюся. Радасна згадваю, як прыехалі ў Тршыч, на радзіму Вука Караджыча. Уражанне было — на ўсё жыццё, бо асоба Вука Караджыча важная для нашай культуры.

Успамінаю дзіцячыя гульні, паездкі, сяброў. Хаця і не ведаю, дзе яны ўсе. А калі каго сустракаю, то згадваю найперш тое дзіця, з якім гуляла і бегала. Але я, калі шчыра, не хачу вяртацца ў маленства. Хтосьці нібыта рады быў бы зноў стаць малым, а я — не. Не хачу. Мне важна ісці далей, толькі наперад. Зрабіцца старэйшай, разумнейшай, нечаму новаму навучыцца. А дзяцінства — хай застаецца ў памяці.

Пра блізкасць далёкага

У 2017 годзе, калі я вучылася на курсах беларускай мовы ў Рэспубліканскім інстытуце вышэйшай школы, я трапіла на экскурсію ў Полацк. Аўтобус, помню, ехаў праз высокія — несканчоныя — лясы. Я глядзела і дзівілася: колькі ялін, колькі бяроз! Ніколі да таго я не бачыла гэтых шэрагаў бяроз: глядзіш — і ўсё белае. З акна аўтобуса бачыла і зусім яшчэ маленькія ялінкі, па калена чалавеку. Будучая пушча. На жаль, сваімі нагамі па беларускіх лясах не хадзіла. Спадзяюся, гэта яшчэ здарыцца. Іншае з турыстычных планаў: убачыць знакаміты Нясвіжскі палац.

Кветкі ў Мінску такія ж, як у нас у Сербіі. Адзіная розніца: калі ў вас яблыні, вішні ды грушы ў квецені, у нас чарэшню ўжо можна есці. Помню,

калі размаўляла ў канцы студзеня з прафесарам Іванам Чаротам, сказала яму: «Збіраюся ў лес па падснежнікі». Ён здзівіўся, спытаў: «Як гэта? У нас у сакавіку толькі з'являцца». У нас трохі цяплей. Болей сонца. І нашым людзям гэтае сонца перадаецца: амаль усе ў нас энергічныя, вясёлыя, гучныя. Што называецца, удараць рукою аб стол — ды кажуць, што думаюць. А ўвогуле, Сербія і Беларусь падобныя. Нават у сваіх трагедыях. Я помню сваё ўражанне ад Хатыні, калі пабачыла месца, куды прывезлі зямлю са знішчаных вёсак. Ніколі — за ўсё жыццё — я не ўразілася так моцна, як там і тады.

Пра вершы і шчырасць

Я шчырая, калі пішу. Бо без шчырасці не бывае паэзіі. Мае адчуванні — і самота, і сум, і радасць — усе адбываюцца ў вершах. У жыцці я стараюся ўсміхацца, нават калі мне насамрэч не да ўсмешкі. Проста так. Таму ёсць некаторая розніца паміж мною ў паэзіі і мною ў жыцці. Часам у вершах жывуць нават не мае асабістыя перажыванні, а маё ўражанне ад чалавека, ад размовы, ад гісторыі. Тое, што чалавек адчувае, паказвае на сваім твары, у вачах, у мове цела, у размове, — само сабой пераносіцца праз мяне ў мае вершы. Як адбітак.

Прывучыць сябе «пішы вось зараз жа, цяпер!» у мяне не атрымалася. Але своеасаблівы працоўны расклад з'явіўся: я пішу і перакладаю ноччу. Проста таму, што ноччу ў мяне ёсць час. І ноччу — цішыня. Ні аўтамабіляў, ні чалавечых размоў. Я магу слухаць сябе, думаць, успамінаць, адчуваць. Дарэчы, адна сербская журналістка заўважыла, што ў маёй паэзіі «заўсёды зіма» — прыцемкі, іней. Яна здзівілася, спытала: чаму? А я ёй жартам: ды проста я пішу ноччу. Тады і цёмна, і холадна. Нават летам. Апошнім часам, праўду сказаць, у мяне досыць шмат «зімовых» вершаў. Але ёсць і птушкі, і мора, і што заўгодна. Адбіткі таго, што вакол.

Пра звычайны дзень

Звычайна я ўстаю рана, вельмі рана. Пасля падыходжу да акна, адчыняю яго, гляджу ўдалечыню,

удыхаю паветра і думаю, што трэба сёння зрабіць. І вось так — хвілін 5–10 — проста думаю. А тады хуценька снедаю (гэта не дужа разумна, але так атрымліваецца) і іду на працу.

Працую я бібліятэкарам, асноўная праца — у Дзіцячым культурным цэнтры Бялграда. Я вельмі ганаруся гэтай працай, бо там я заўсёды з дзецьмі. Магу слухаць іх, магу зноў адчуць дзіцячае ўспрыманне свету. Я раблю ўсё, каб ім дапамагчы: ці знайсці кнігу, ці падказаць з дамашнім заданнем. Працую вось так амаль увесь дзень. Апроч таго, люблю працу на зямлі, у садзе, з кветкамі — як і мая мама. Часта я дапамагаю ёй. Мой працоўны дзень заканчваецца а дзясятай ці адзінаццатай вечара. І пасля ўжо магу пісаць. Сплю няшмат, дзесьці паміж пяццю і сямю гадзінамі.

Такі вось звычайны дзень.

Пра звычкі і густы

Есці я люблю амаль усё. Апроч, хіба што, грыбоў: на іх у мяне алергія. Люблю шакалад. Магу нават хлеба не есці ці супу, а вось без шакалада ніяк. Дарэчы, сербскі шакалад заўсёды салодкі. А ў Беларусі я ўпершыню пакаштавала горкі шакалад. І здзівілася — што гэта, як гэта? Дзевяноста працэнтаў какавы! Для мяне гэта дзіва.

А яшчэ ў вас ёсць зефір. Цудоўная рэч. Я купіла ў падарунак маме.

У Беларусі я ўпершыню пакаштавала дранікі. Цяпер люблю іх, ем з задавальненнем, а беларусы вакол дзівацца: для вас гэта досыць звыклая ежа. Дарэчы, самыя смачныя дранікі, — тыя, якімі частуюць на Беларусі. За мяжой ужо не тое, на мой густ.

Увогуле, беларускія стравы — гэта маё.

Калі пра музыку, то мае любімыя жанры — поп і рок. Але такія, якімі яны былі ў Югаславіі паміж 1960–м і 1990–м. Гэта той перыяд, калі музыка гэтых жанраў у нас была самая мілагучная, пяшчотная. Дыскатэчная, клубная музыка, асабліва напісаная камп'ютарам, — не для мяне. Я шукаю найперш эмоцыі. Таму люблю нашы сербскія рок-гурты. Хай у песнях іх часам сустракаецца ляянка, гэта вытлумачальна: калі ты пад уражаннем, пад пачуццём, калі нешта вярэдзіць, ты не кантралюеш сябе, ты можаш сказаць што заўгодна.

Але яны шчырыя. І я шукаю шчырасці.

Шукаючы найперш шчырасці, магу ўпадабаць штосьці дзіўнаватае. Скажам, летась у аўтобусе я пачула песню Мікалая Баскава і Наталі — пра развод. Вершы там дурненькія, але музыка мілая, і пачуцці такія... натуральныя. Я нават пачала падпяваць.

На філалагічным факультэце ў Бялградзе наш выкладчык беларускай мовы Мікіта Супрунчук даваў нам паслухаць народныя беларускія песні. І — ваў! Мне спадабалася. Мы — цэлая група — самі пасля спявалі «Касіў Ясь канюшыну».

Пра кнігі і Караткевіча

Уласна, менавіта наш выкладчык беларускай мовы спадар Супрунчук вінаваты ў тым, што я палюбіла Караткевіча. Бо менавіта Мікіта Супрунчук падарыў мне кнігу Караткевіча ў перакладзе на сербскую мову — «Дзікае паляванне караля Стаха». І яна стала маёй любімай.

Я чытала «Паляванне», напэўна, тысячу разоў. Заўсёды, калі мне нудна, я чытаю і думаю. Уяўляю персанажаў. У сеціве знайшла экранізацыю, паглядзела з цікаўнасцю. Караткевіч мне дарагі. Канешне ж, я перакладала яго вершы (пераклады публікаваліся ў Сербіі). Перакладаючы, склала ўражанне пра аўтара: добры чалавек. Блізкі. Свой. Калі чытаю Караткевіча на прэзентацыях, людзі ўражваюцца. І ўпэўненыя, што гэта серб напісаў. Мы ж эмацыянальныя, энергічныя, і, напэўна, тая шалёная энергетыка, што сыходзіць з паэзіі Караткевіча, уводзіць слухачоў у зман.

Ёсць шмат пісьменнікаў, шмат кніг, якія я таксама люблю. Некаторыя чытала на мове арыгінала, некаторыя — у перакладзе на сербскую. Самая мая любімая кніга — «Франкенштэйн» Мэры Шэлі. Прычым з самага дзяцінства. Усе дзеці, напэўна, любяць жахлівыя гісторыі. Любіла я і Сенкевіча «У пустыні і ў пушчы», і Жуля Верна. Цяпер дзіўна, што многае з апісанага Вернам аказалася існуючым, верагодным.

Трохі пазней я для сябе адкрыла беларускую літаратуру, і на сёння ёсць шмат беларускіх пісьменнікаў, якіх хацелася б перакласці на

сербскую мову. Таму шукаеш і час, і магчымасці, каб гэта зрабіць.

Самым складаным прафесійным выпрабаваннем для мяне стаў пераклад «Вянка» Багдановіча. Калі я гэта зрабіла, сказала: ну, цяпер магу ўсё. Канешне, гэта ў эйфарыі было сказана. Цяпер разумю, што ўсяго на свеце не магу.

Але я працую.

Пра бунт і паразуменне

Самы першы мой крытык — і ў жыцці, і ў літаратуры — гэта мая мама. Мне дваццаць шэсць, ёй — сорак пяць. Не такая вялікая розніца, таму нам нескладана знайсці агульную мову. Я заўсёды абмяркоўваю з ёю, што перакладаю, што раблю. Часам яна гаворыць:

— Тц! Гэта дурасць!

А часам бывае:

— Ваў! Вось гэта цікава!

Яна не літаратурны крытык, праўда. Але яе меркаванне — гэта меркаванне звычайнай сербскай жанчыны. І гэта цікава. Так што мама заўсёды першая.

Ясная справа, што ўсе не могуць зразумець тое, што ты робіш. Мае сябры не разумеюць. Канешне, яны павіншуюць, парадуюцца за мяне. Але па тварах я бачу, што для іх усё гэта далёкае, незнаёмае. Скажаш:

— Я пераклала твор беларускага аўтара.

А яны:

— Якога? Рускага?

Ці пытаюць, маўляў, вось ты ведаеш англійскую мову, яна ў цябе першая была падчас навучання, дык чаму ж не займаешся перакладамі, скажам, амерыканскай літаратуры, чаму з амерыканцамі не супрацоўнічаеш? Перакладзі які-небудзь модны любоўны раман, ці што.

Я, канешне, слухаю розныя меркаванні. Але іду сваёй дарогай.

Увогуле, часта адчуваю сябе бунтаркай, змагаючыся за сваю справу. І адчуваю роднасць з дваццатым стагоддзем — самым пачаткам. Там я знайшла сябе. Калі чытаю пра тагачасных людзей, пра іх звычкі, жыццё, веру, то адчуваю: сваё. Дарэчы, адшукала адно фота 1905 года — фота Анджэліі Петравіч, сястры вядомай сербскай мастачкі Надзеі

Петравіч. І на той фотакартцы Анджэлія вельмі падобная да мяне. Упершыню ўбачыўшы фота ў музеі, я нават здзівілася, падумаўшы, што гэта мая выява.

Што да жыцця, то, незалежна ад эпохі, мне хочацца быць чалавекам. Жыць з людзьмі, для людзей. А найперш, хочацца жыць так, каб мяне запамнілі па-добраму. Каб не крыўдзіліся, каб усміхаліся.

Бо людзей я люблю.

Пра пераклады і планы

Па шчырасці, для мяне мае ўласныя тэксты не так важныя, як пераклады. Увогуле, я мала пішу. Дваццаць вершаў на год — гэта мала. Я магу іх друкаваць, але магу і не друкаваць, не прыныцыпова. Пераклады з беларускай і рускай моў на сербскую для мяне важней.

Цяпер працуем над «Анталогіяй беларускай літаратуры для дзяцей». Укладальнік — прафесар Іван Чарота, я — перакладчык. Ёсць праект «Анталогія беларускай хрысціянскай паэзіі». У Мінску ў 2001 годзе гэтая кніжка выйшла, а цяпер я пераклала яе на сербскую. Работа, фактычна, амаль што завершаная.

З зусім новых праектаў — пераклад апавядання «Напярэдадні Каляд» за аўтарствам Марыі Багдановіч, маці Максіма Багдановіча. Я пераклала твор з рускай на сербскую мову, даслала рэдактару «Сутнасці паэтыкі». Ён прачытаў і пытае:

— О, а ёсць яшчэ нешта гэтага аўтара? Што яна яшчэ пісала?

А я кажу:

— Можна, і пісала, але захавалася толькі гэта. Яна памерла маладой. Але гэта маці беларускага класіка.

Тады рэдактар падумаў і прапанаваў напісаць яшчэ штосьці пра Марыю Апанасаўну. Такі атрымаўся дадатак да сербскага перакладу «Вянка». Атрымліваецца, мая праца з ім яшчэ не скончаная. Бачыце, «Вянок» не адпускаяе.

Пра «Вянок» і вопыт

Работа над перакладам «Вянка» заняла адзін год. Уявіце: цэлы год працуеш і ўвесь час дума-

еш пра гэтую кнігу, пра гэтыя вершы. Прафесар Іван Чарота прапанаваў мне такую працу — і я пагадзілася. Ага, кажу, дасылайце. Я тады не ведала, што атрымаю і як складзецца. Проста не была знаёмая з такой працай. Калі пачала перакладаць, часта перачытвала. Завучвала на памяць. Так «Вянок» быў са мной увесь час, кожны дзень. Ох! А калі я, як мне здавалася, ужо закончыла, то яшчэ раз перачытала і — выправіла тысячу разоў. Прайшла па кожным вершы, зноў і зноў, раз за разам, асабліва ў дачыненні да рытмікі.

Але пасля той працы, праўду сказаць, стала лягчэй. Скажам, з перакладамі Купалы і Коласа. Таму што прайшла нейкую школу, займела вопыт.

Пра натхненне і «сінюю зорку»

Для працы мне трэба натхніцца. Можна, прачытаць штосьці, што можа «ўзнесці ў неба».

Чытаю я шмат, і няважна мне, адкуль аўтар і калі жыў. Проста мне заўсёды патрэбны нейкі ідэал, іскра, зорачка, што будзе вясці.

У сербскага паэта Міраслава «Мікі» Анціча ёсць вобраз «сіняй зоркі», якая ёсць у кожнага чалавека. «Сіняя зорка» — гэта ідэал. Каб адшукаць яго, трэба перайсці сем гор, пераплыць сем акіянаў. Ісці да канца свету. Я ў гэта веру — у зорку-ідэал.

Размаўляць пра ідэалы і мары складана. Тваёй душы ўсё зразумела, а вось патлумачыць іншаму чалавеку — няпроста. Сёння мая самая вялікая мара — спакой. Ісці на працу, рабіць патрэбныя рэчы, вяртацца дамоў, да сям'і. Вось і ўсё. Адпачываць, выходзіць у лес, сустракацца з сябрамі. Больш нічога і не трэба. Проста спакой. Калі ў 1999 годзе НАТО бамбіла Сербію, мне было шэсць. Паверце, я помню гук сірэны. І той своеасаблівы, ні да чаго не падобны пах у паветры. А неба — уночы — чырвонае. Не магу патлумачыць словамі тое ўражанне, тую трывогу ад гэтага ўсяго: ад сірэны, чырвонага неба, паху ў паветры. І не магу гэта забыць.

Спадзяюся, нішто з гэтага не вернецца. Спадзяюся, што ўсе мы зможам спакойна жыць.

Такая яна, мая «сіняя зорка». ❀